

KÖZLEMÉNYEK

A Bodleian Library katalógusainak története és egy adalék. (*Szerepel-e a szerző neve Medgyesi Pál: Rövid tanítás az presbyteriumrol... című művében?*) A *Rövid tanítás az presbyteriumrol...*¹ című, kérdés-felelet formájában írt könyvecske 1653-ban jelent meg Patakon a Medgyesi Pál által három évvel korábban Bártfán publikált *Dialogvs politico-ecclesiasticus...*² „erősen rövidített, 'népszerűsítő' kiadása"-ként³. Ugyan „a szerző nevét fel nem tüntető nyomtatványról”⁴ van szó, de a szakirodalom számára sohasem volt kérdés, hogy a „tartalmi kivonat”-ot⁵ is Medgyesi Pál készítette.⁶ Az RMNy vonatkozó cikke is Medgyesi szerzőségének egyértelmű bizonyítékként idézi Lórántffy Zsuzsanna Klobusiczky Andrásnak 1652. december 25-én írt sorait: „Medgyesi uram is mondja, hogy a typográfusnál hadta az Presbyteriumnak rövid magyarázatjáról írást, hogy kinyomassák bővebben valamennyire azelőtt volt, de ugyanazon értelemmel... kegyelmed azért papíroست vétesse arra valót elegendőt bár nyomtassanak ezerig valót”.⁷

¹ [MEDGYESI PÁL]: *Rövid tanítás az presbyteriumrol, avag' eg'hazi tanatsrol, mel' az presbyterialis dialogusnak summaja. Az meltóságos öregbik fejedelem aszszon'nak parantsolatjára.* Sárospatak, 1653. (RMK I 874 = RMNy 2487) Köszönöm Csorba Dávidnak a tanulmány megírásához nyújtott segítségét.

² MEDGYESI PÁL: *Dialogvs politico-ecclesiasticus. Az az két keresztyén embereknek egymással való beszélgetések, kiknek egyyike, ugymint az kerdezkedő némelly dolgokban meg nem szintén elég tanult és erős, de nem általkodott, hanem örömet tanuló; a másik és a felelő tanultabb és vastagabb. Beszélgetések vagyon az egyyházi jgazgato presbyterekről, avagy vénekről, oeregekről és az presbyteriumrul, eggyházi tanatsrol...* Bártfa, 1650. (RMK I 831 = RMNy 2309)

³ RMNy 2309

⁴ RMNy 2487 (Bár a kortársak számára egyértelmű lehetett, hogy Medgyesi a szöveg szerzője, talán azért jelent meg névtelenül a mű, mert a széles körben olvasott *Dialogvs*-t korábban erősen támadták, mint például II. Rákóczi György. L. ZOVÁNYI Jenő: *Puritánus mozgalmak a magyar református egyházban*, Bp. 1911. 257.)

⁵ RMNy 2487

⁶ CSÁSZÁR Károly: *Medgyesi Pál élete és működése*, Bp. 1911. 79: „Nevét nem tétette ki a könyvre, mégis mindenki tudta, hogy ő a szerzője; különben is több helyen (14., 15., 35. l.) hivatkozik a *Dialogusra*; tárgya ezzel azonos.”; ZOVÁNYI: *i. m.* 1911. 281: „kivonata volna előbbi terjedelmes könyvének, de van néhány részlete, mely pótlás az újabb fejleményekre való tekintettel”. A szöveget kiadó Incze Gábor nagyon rövid előszavában nem foglalkozik a kérdéssel, hiszen a Magyar Református Külmissziói Szövetség gondozásában megjelent köteteknek nem célja a filológiai problémák tisztázása. MEDGYESI PÁL: *Rövid Tanítás a Presbyteriumról avagy Egyházi Tanácsról*. S.a.r. INCZE Gábor. Bp. 1934. /Missziói füzetek 32–33./

⁷ Történeti Lapok, III, 1876, 528, idézi: RMNy 2487; hivatkozza szintén: CSÁSZÁR: *i. m.* 1911, 79.

Míg az RMNy a *Dialogvs*ből 32 példányt tart számon 26 könyvtárban⁸, addig a *Rövid tanítás*ből igen kevés maradt fenn. Az RMNy szerint három darab létezik a műből⁹, ám ezek közül is az egyik, a Szabó Károly által¹⁰ még a Sárospataki Református Kollégium gyűjteményében jelzett kötet ma Nižnij Novgorodban van. Eredeti példány nem is létezik belőle a mai Magyarországon, ugyanis a másik kötet a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban¹¹, a harmadik pedig az oxfordi Bodleian Libraryben található.¹² (Az OSzK-nak is csak a kolozsvári, a pecsét szerint eredetileg az Erdélyi Múzeum Könyvtárának állományába tartozó példányról készült másolat van a birtokában.¹³)

A Bodleian Libraryben folytatott egyéb kutatásaim során¹⁴ egy igen meglepő filológiai tévedésre bukkantam a *Rövid tanítással* kapcsolatban.

A Bodleian Library katalógusainak története. Az oxfordi Bodleiana könyvtári állománya jelenleg több mint 7 millió kötetes. A lenyűgöző mennyiség mellett fontos, hogy az 1610 óta az angol nyelvű könyvekre vonatkozóan – legalább is elvileg – köteles könyvtárként működő Bodleian Librarynek híresen precíz rendszere és akkurátus katalógizálási hagyománya van. A pontos lajstromozást a Thomas Bodley által 1602-ben újjáalapított¹⁵ gyűjtemény első könyvtárosa, a tudós filológus Thomas James (1573–1629), a New College Fellow-ja kezdte el.¹⁶ Ő állította össze és jelentette meg a könyvtár első nyomtatott katalógusát 1605-ben, mely az európai közkönyvtárak viszonylatában is jelentős munka, mert ez volt az első generális katalógus.¹⁷ A kötet 655 lapon kb. 8700 tételt tartalmaz (ez több mint 6000 kötetet jelent), és a fakultásoknak, illetve a négy könyvtári egységnek megfelelően négy fő fejezetben: teológia, jog, orvostudomány és művészetek tárgyalta a könyveket, igen pontos bibliográfiai leírást alkalmazva. A négy címszón belül viszont már alfabetikus szerzői sorrendet

⁸ RMNy 2309

⁹ RMNy 2487

¹⁰ RMK I 874

¹¹ Különös, hogy Incze kiadása mind az előszó 4. lapján, mind a könyv hátsó borítójának belső oldalán olvasható füljegyzetben azt jelzi, hogy az 1653-as kötetből „reánk egyetlen példány maradt csupán a sárospataki kollégium ritkaságai között”, illetve a „szakemberek [...] számára ebből az érdekes és értékes műből eddig csak egyetlen egy példány állott rendelkezésre”. Incze ugyan 1934-ben esetleg szándékosan kizárhatta érdeklődéséből a trianoni Magyarország határain túli könyvtári állományokat, a fentebb idézett megállapítások mégis, különös módon úgy vannak megfogalmazva, mintha Inczének nem is lenne tudomása arról, hogy Szabó Károly egyértelműen két példányt sorol fel 1879-es bibliográfiájában. (RMK I 874)

¹² A Bodleian Library példányáról Szabó Károlynak nincs tudomása, de – nyilván informátor hiányában – egyetlen magyar nyelvű vagy Magyarországon kiadott idegen nyelvű könyvet sem jegyez fel az oxfordi könyvtár állományából. (Az RMK III bizonyos tételekből már ír le oxfordi példányokat.)

¹³ RMK FM₂ 0111

¹⁴ 2003-ban és 2004-ben a Magyar Ösztöndíj Bizottság és a British Council által támogatott „Brit-magyar kutatócsere” program keretében tölthettem néhány hónapot Angliában. Így kutathattam – más angol könyvtárak mellett – az oxfordi Bodleian Libraryben.

¹⁵ A jelenlegi állomány előtörténetét a 14. század első feléig vezethetjük vissza, bár az 1489-ben jelenlegi helyére költözött könyvtár anyaga a 16. század közepén szétszóródott.

¹⁶ A könyvtár 17. századi történetét l. pl. PHILIP, Ian: *The Bodleian Library in the seventeenth and eighteenth centuries*. Oxford, 1983. 1–69.; ill. magyarul röviden pl. GÖMÖRI György: *Az oxfordi Bodley-könyvtár és hajdani magyar látogatói*. In: Uő: *A bujdosó Balassitól a meggyászolt Zrínyi Miklósig*. Bp. 1999. 200–201.

¹⁷ GIBSON, Strickland: *Bodleian catalogues of the seventeenth century*. = Bodleian Quarterly Record, vol. I, no. 8 (1916), 231.

használt.¹⁸ A rendszer működését mutatja, hogy az akkori jelzetek nagy része megfelel a ma használtaknak.

Az 1620-ban kiadott második katalógus már tematikus elrendezést sem alkalmaz, úttörő módon kizárólag abc-sorrendbe szedi a szerzőket.¹⁹ A könyvtár ekkorra már nem kevesebb, mint 16 000 kézíratos és nyomtatott kötete jól mutatja, hogy szűk két évtized alatt milyen jelentős munkát végzett Thomas James. Az utóbbi katalógushoz 1635-ben egy Appendixet illesztettek²⁰, amelyet a korábbi fő szempontokat megtartva dolgoztak ki.²¹

„A későbbi nyomtatott katalógusok közül a kortársak különösen nagyra tartották az 1674-ben, Thomas Hyde [a Bodley akkori főkönyvtárosa] által készített *Catalogus impressorum librorum...-ot*.²² E katalógus²³ két igen vastag főlíóban, összesen több mint 750 oldalon keresztül, alfabetikus rendben sorolja fel a Bodley akkora már óriásira duzzadt állományát. A Hyde-féle leírások még a Thomas James katalógusaiban találhatóknál is precízebbek²⁴, és ez öröklődik a későbbiekben is, sőt a 18. és 19. századi nyomtatott katalógusok további pontosságra törekszenek, tökéletesíteni próbálják a korábbi gyakorlatot.²⁵

Ezt a hagyományt folytatja az 1988-tól életbe lépett, és azóta folyamatosan fejlesztett számítógépes katalógusrendszer is. Az OLIS (Oxford Libraries Information System) 8 millió tétele nagyrészt könyvekből és periodikából áll. Ebből 5 milliót is meghaladja azoknak a címeknek a száma, amelyek a Bodleian Library állományába tartoznak. (Vagyis a Bodleiana 7 milliós állományának, főleg a régi anyagnak egy része még nem található meg az OLIS-ban.) Az OLIS közel 3 millió tétele azoknak a könyvtáraknak (College-ok, Faculty-k, különböző intézetek stb.) az anyaga, amelyek vagy a University of Oxfordon belül vagy ahhoz társulva működnek. Az OLIS 2004 elején 103 könyvtár katalógusát tartalmazza. A cél tehát, hogy a különböző könyvtárak eltérő katalógusait egyetlen egységes rendszerbe foglalják.

A Bodleian Libraryben – egészen a számítógépes katalógus bevezetéséig – a régi anyagban való tájékozódáshoz a már említett 1843/1851-es nyomtatott katalógust használták, illetve erre építve állították össze a kiegészített Pre-1920 Catalogue-ot. A könyvtári katalógusok automatizálása is ez utóbbi feldolgozásával kezdődött az 1960-as években. E munka eredménye az Oxford Uni-

¹⁸ JAMES, Thomas: *Catalogus Librorum Bibliothecae Pvblicae Qvam Vir Ornatissimus Thomas Bodleivs Eques Auratus in Academia Oxoniensi nuper instituit; continet autem Libros Alphabeticé dispositos secundum quatuor Facultates (...)*. Oxford, 1605. (Reprint kiad. *The first printed Catalogue of the Bodleian Library, 1605*. Oxford, 1986. A könyvtár és a katalógusok bemutatáshoz fölhasználtam az *Introduction*-t: vii–xvi.) L. még WHEELER, George William: *The earliest catalogues of the Bodleian Library*. Oxford, 1928. 34–52.

¹⁹ JAMES, Thomas: *Catalogvs Vniversalis Librorum in Bibliotheca Bodleiana omnium Librorum, Linguarum, & Scientiarum genere resertissima, sic compositus (...)*. Oxford, 1620.

²⁰ *Appendix ad Catalogvm Librorum in Bibliotheca Bodleiana, Qvi Prodiit Anno Domini 1620*. Oxford, 1635. (Ekkoriban – 1620–1652-ig – John Rous volt a könyvtáros, bizonyára ő állította össze az Appendixet.)

²¹ GIBSON: *i. h.* 1916. 230.

²² GÖMÖRI: *i. m.* 1999. 201.

²³ HYDE, Thomas: *Catalogus Impressorum Librorum Bibliothecae Bodleianae*. Oxford, 1674.

²⁴ GIBSON: *i. h.* 1916. 231.

²⁵ *Catalogus Impressorum Librorum in Bibliotheca Bodleiana*. [Ed. Robert FYSHER], Oxford, 1738. (2 v. in 4 parts); *Catalogus Librorum Impressorum Bibliothecae Bodleianae in Academia Oxoniensi*. Oxford, 1843; az Appendixet l. *Catalogus Impressorum Librorum Quibus Aucta Est Bibliotheca Bodleiana, Annis MDCCCXXXV–MDCCCXLVII*. Oxford, 1851. (4 v. fol.) (Introduction: B. BANDINEL.)

versity Press által 1993-ban publikált CD-ROM: The Bodleian Library Pre-1920 Catalogue of Printed Books.

Az OLIS 1988-as bevezetésével elsősorban a modern anyaghoz lehetőleg digitális formában hozzáférni, de különböző projekteknek köszönhetően folyamatosan fejlesztik a régi állományt leíró tételekkel is. Mivel azonban a Pre-1920 Catalogue nem ellenőrzött tételeit is rátöltötték 2000-ben az OLIS-ra, illetve, ahogy említettük, többféle könyvtár katalógusából származnak a tételei, időnként inkonzisztenciát és kérdéses elemeket találhatunk a rendszerben, bár a könyvtár tudatában van ennek, és célul tűzték ki a folyamatos fejlesztést és javítást.²⁶

Ilyen hiba például, tapasztalatom szerint, hogy a számítógépes katalógus nem ismeri fel pontosan a kolligátumokat. Vagyis ha az olvasó – természetesen a számítógépes hálózaton keresztül, a kérdőlapok csaknem teljes kizárásával – kikéri az olvasni kívánt kolligátumot az egyik darabjának adataira kattintva, akkor a rendszer a kolligátum többi darabját még raktáron lévőként tartja számon. Az OLIS-nak a nyomtatott katalógusok óta öröklődő (bár folyamatosan javított) másik hibája, hogy időnként – persze csak a kisebb nyelvek esetében – túl mechanikusak a régi könyvek címlapleírásai, így néha nem a tényleges szerző neve alatt szerepelnek bizonyos művek, máskor pedig az egy szerző által írt különböző műveket nem azonos név alatt találjuk meg. Például Szenci Molnár Albert név alatt tüntetik fel a modern kiadásokat, míg a régi edíciók példányait a Molnár-nál kell keresnünk. Ugyanez a helyzet Apácai Csere János esetében is.

Azért e téren is tapasztalható időnként némi pontosítás. Az 1843-as katalógusban ugyanis Joannes Wollebius *Christianae theologiae compendium...*²⁷ című művének magyar nyelvű kiadását még a GY betűnél találhatjuk meg²⁸, mert a fordító nem más, mint Komáromi Csipkés György²⁹. Ezek szerint a több nyelvre lefordított, s különösen Angliában népszerűvé vált mű³⁰ magyarítójának a keresztnevét vélték vezetéknevének a Bodleian Library könyvtárosai, pedig a 19. század közepére azért már több „fordított nevű” magyar szerző volt helyesen regisztrálva a katalógusokban. (A Pre-1920 Catalogue-ban és az OLIS-ban ma már helyesen szerepel a szerző neve.)

Egy rejtélyes Medgyesi-mű Oxfordban. A Bodleiana hungarica-állományát³¹ vizsgálva a fentiek-nél sokkal különösebb hibára bukkantam Medgyesi Pál egyik műve kapcsán. Ha az OLIS-ban a szerzők között keresve beírjuk a „Medgyesi” nevet, három eredményt kapunk. Egyrészt Medgyesi, Pál neve alatt a *Dialogus Politico-Ecclesiasticus...*, *Bartfan*³² 1650 adatot.³³ A címléírást, mivel

²⁶ Az OLIS-ra vonatkozó adatokhoz és a rendszer történetéhez l. pl. a könyvtár tájékoztatóját: *OLIS – Searching for Older Printed Material (Pre-1850)*, Oxford University Systems and Electronic Resources Service, 2002 és www.lib.ox.ac.uk

²⁷ Első kiadása: Basel, 1626.

²⁸ Jelzete: BOD 8° Z 218 Th.

²⁹ KOMÁROMI CSIPKÉS György [transl.]: *Az keresztény isteni-tudománynak jeles moddallal úgy el készítetett rövid summaia, hogy legyen az Sz(ent) írásoknak olvasására, az isteni-tudomány közönséges ágazatának el rendelésére, az vallásbéli villongásoknak meg értésére kezen fogva valo vitel, mlyet irt volt Wollebius Janos (...)*. Utrecht, 1653. (RMK I 877 = RMNy 2498)

³⁰ RMNy 2498

³¹ A témához l. elsősorban EVANS, Robert J. W.: *Hungarica in the Bodleian: A Historical Sketch*. = The Bodleian Library Record, 1978. január (vol. IX. nr. 6.), 338. Gömöri György angol–magyar kapcsolattörténeti tanulmányai is foglalkoznak időnként a Bodleyhoz kötődő hungarica-állománnyal. Pl. GÖMÖRI: *i. m.* 1999. 200–204; Uő: *Bánfihunyadi János – alkimista és vegyész*. In: Uő: *Angol–magyar kapcsolatok a XVI–XVII. században*, Bp. 1989. 66–73.

³² A címlapon így szerepel: „Bartfan, Nyomtatottatott 1650 Esztend.”. Vagyis a katalógus készítői nem rekonstruálták a kiadási hely nominatívusi alakját, ráadásul a kiadási helyet („Uniform place” rubrika) sem pontosan azonosították: *Czechh [!] Republic Bardejov*. (Ugyanezt írja a *Pre-1920 Catalogue* CD-ROM is.)

a szerző neve nem szerepel a címlapon, csak a Rákóczi Zsigmondhoz szóló Praefatio végén³⁴, a számitógépes katalógusban szögletes zárójelben követi az alábbi magyarázat: [by P. Medgyesi. In Hung.].

Másrészt Medgyesi, Pál neve alatt található a *Rövid tanitas az presbyteriumrol* cím is. A szerző nélküli címlapot hasonlóan egészítik ki, mint a másik múnél [by P. Medgyesi], csak itt nem kell jelezniük: „In Hung”, hogy nem latin müröl van szó, mert itt a cím is magyar nyelvü.³⁵ Kiadási helyként [Sárospatak]-ot jelölik meg, ugyancsak zárójelben, pedig a város neve ez esetben szerepel a címlapon az impresszumban: „Patakon az ö Nag'sagok Kön'v-n'omtató Bötüjökkel, es Költsegekkel.” Mivel azonban a kiadási hely nincsen eltérő betütípussal kiemelve, minden bizonynal a magyarul nem tudó könyvtárosok nem vették észre, és valószínűleg újabban, valamilyen bibliográfiái leírás alapján rekonstruálták. Az „Uniform place” rubrikában „Hungary Sárospatak” szerepel. A kiadási dátum 1653.

A *Medgyesi* keresőkérdés alapján egy harmadik eredményt is kapunk. Ez esetben a *Rövid tanitas az presbyteriumrol avag' eg'hazi tanatsrol, mel' az presbyterialis dialogusnak summaja* címet írja ki a gép, mint látható, az előző eredménynél részletesebben. Itt a kiadási hely n. pl.-ként van feltüntetve, a dátum ugyancsak 1653. Ezen adatok alapján azt lehetne gondolni, hogy azonos kiadás két különböző példányról van szó, amelyek közül az elsőnél sikerült a könyvtárosoknak azonosítani a kiadási helyet, míg a másodiknál nem. Ám amikor azt látjuk, hogy a két mű jelzetére ugyanazt írja ki a gép,³⁶ akkor elbizonytalanodunk. A legfurcsább viszont az, hogy ez utóbbi *Rövid tanitas* szerzője az OLIS szerint nem Medgyesi Pál, hanem Medgyesi László Jere's.

Hány *Rövid tanitas* található hát a Bodleyban, és ki ez a rejtélyes névrokon? Ha pedig valami félreértésről van szó, akkor mikor és hogyan keltekezett? A következőkben ezekre a kérdésekre keressük a választ.

A „két” *Rövid tanitast* kikérve azt tapasztalhatjuk, amit a két megegyező jelzet alapján is sejtettünk: valójában egyetlen példányról van szó, csupán egy *Rövid tanitas* található a Bodleyban. E mű egy két részből álló kolligátum első darabja. A második rész nem más, mint Tolnai Dáli János *Dáneus Ráca-I*³⁷ címü vitairata.

A kolligátum első előzéklevelének rectoján az alábbi bejegyzés szerepel: „Illustrissimae Oxoniensi Bibliothecae mittit Ladislaus Gyöngyösi De Ung. Nob Ungar”.³⁸ A bejegyzésben szereplő Gyöngyösi László további két kötetet ajándékozott az oxfordi könyvtárnak. Az előbbin kívül a már tárgyalt Medgyesi-féle *Dialogvsban*, illetve Mattheus Virel *A' Keresztyeni Vallasnak Fundamen-*

³³ Jelzete: 4° I 4 Th. BS.

³⁴ „Nagsagodnak alázatos hü szölgája élete fogytaig, *Medgyesi Pál.*” [§§§2r]

³⁵ Jelzete: 8° T 4 (1) Th. BS.

³⁶ Ennek a jelzete is: 8° T 4 (1) Th. BS.

³⁷ TOLNAI DÁLI János: *Dáneus Ráca-I, az az a Mi-atyánk felöl igaz értelmü tanítóknak magok mentsége Vaci-Andrásnak usorás vádja és szidalma ellen (...)*. Sárospatak, 1654. (RMNy 2550 = RMK I 892).

³⁸ A két mű minden bizonynal kolligátumként érkezett Oxfordba, vagyis valószínűleg a Tolnai-mű is Gyöngyösi ajándékaként került a Bodleian Librarybe. Mint a többi kolligátum esetében, a Tolnai-mű címlapján nincsen önálló jelzet feltüntetve. Azonban a közös jelzet ellenére is nehezen érthető, hogy miért nem található sem a 17., sem a 18., sem a 19. századi katalógusokban a Tolnai-mű címléírása. Csak a *Pre-1920 Catalogue* CD-ROM és az OLIS jelzi a Tolnai-mű meglétét. (Az említett könyvek provenienciájának részletesebb tárgyalását és a possessori bejegyzéseket a Bodley hungarica-gyűjteményével kapcsolatos tanulmányomban közlöm.)

tumi éppen Gyöngyösi által készített fordításában³⁹ szerepel az, hogy ő „mittit/misit” az említett köteteket, a *Dialogus*-ban olvasható bejegyzés szerint: „ex Hollandia”.

Pontosan nem lehet tudni, hogy ki hozta a könyveket és mikor érkeztek meg a Bodley-ba, de az utóbbi bejegyzésből úgy tűnik, hogy az ajándékozás idején Gyöngyösi Hollandiában tartózkodott. Vagyis mivel könyve 1657-ben jelent meg, és 1654 augusztusi utrechti beiratkozását követően négy évig volt a holland egyetemen, majd hazatért,⁴⁰ valószínűleg 1657–58 körül kerültek Angliába ezek a kötetek.⁴¹ Az első oxfordi katalógus, amelyben megtalálható mindhárom Gyöngyösi-féle kötet címleírása – a máig használt jelzeteikkel – a már említett, Thomas Hyde-féle 1674-es kiadvány.

A 17. századi prédikátor műveit keresve e katalógusban a Medgyesi címszónál a Megyesi változathoz való utalást találunk, ahol ezt a két (vagyis nem három, mint az OLIS-ban!) tételt találjuk: „Paulus MEGYESI, Hungarus. Dialogus Politico-Ecclesiasticus, Hungaricé. *Bartfan* 1650. 4° I. 4. Th. BS.” A *Rövid tanítás* itt is hasonlóan szerepel, ahogy a mai, számítógépes katalógus hibás változatában, vagyis ugyan a fentivel megegyező vezetéknevvel, de attól eltérő „keresztnevekkel”: „Ladislaus Jeres MEGYESI, Hungarus. De Presbyterio, per modum Dialogi Hungaricé. – 1653. 8° T.4. Th. BS.” (Az OLIS-ban, mint láttuk, „Medgyesi László Jere’s” olvasható, vagyis az egyik „keresztnevet” ma már magyaros formában szerepeltetik, a másik „keresztnevet” aposztrófával írják, a „vezetéknév” pedig -dgy- formában használják, éppen úgy, mint ahogy *Medgyesi Pálét*.)

Fontos tehát kiemelni, hogy 1674-ben csupán egyetlen *Rövid tanítást* írnak le, persze helytelenül, vagyis az OLIS-ban szintén szereplő helyes leírás ekkor még nem szerepel.

Az 1738-as katalógus címleírásai szinte teljesen megegyeznek az előzőével.⁴² Az 1843-as nyomtatott katalógusban is az eddigiekhez hasonlóan szerepelnek a szerző „keresztnevei”.⁴³ Annyi – pozitív irányú – változás viszont történt, hogy itt már a Megyesi változat irányít az autentikusabb -dgy-s írásmódhoz, illetve részletesebben szerepelnek a címleírások, mint a korábbi katalógusokban.

„MEDGYESI, (Ladislaus Jeres) Hungarus. Rövid tanítás az presbyteriumról avag’ eg’hazi tanatsról; mel’ az presbyterialis dialogusnak summaja. 8°. s.l. 1653.”

„MEDGYESI, (Pal) Hungarus. Dialogus politico-ecclesiasticus; az az, két keretztyén [sic!] embereknek egyg-mással-való beszélgetesek; &c. 4°. *Bartfan*, 1650.”

A katalógusokat követően, amelyekben ez a különös elírás olvasható, lássuk magát a Bodleian Library – egyetlen! – *Rövid tanítás* példányát. A címlapot megelőzően három előzőklévél található. Az 1. levél rectóján szerepel a már idézett, Gyöngyösi-féle beírás, a 2. levél üres. A 3. levél versóján, szemben a következő levélén kezdődő címlappal [A1r] szerepel az ugyanitt található – minden bizonnyal a beérkezés után beírt – jelzet alatt az alábbi szöveg: „Author hujus libri est Ladislaus Jeres Megyesi Hungarus. agit de Presbyteris.” (Az idézett mondatot valószínűleg egy könyvtáros írta, de talán nem az a kéz, amelyik a jelzetet.)⁴⁴

³⁹ *A’ Keresztyeni Vallasnak Fundamentumi. az az, Az Igaz hitnek Kiválképpen való Agázatinak, egymásközzt való beszélgetesnek formájában, rövid, de igen világos megmagyarázása. Mellyet először Francziai nyelven irt Virel Mathe; az után mások, Deák, Angiai és Belgiumi nyelvekre fordítottak. Mostan pedig Angliai nyelvboel Magyar nyelvre. Nemzete hasnáért fordított, GYÖNGYÖSI László. Utrecht, 1657. (RMK I 925)*

⁴⁰ GULYÁS Pál–VICZIÁN János: *Magyar írók élete és munkái. XI.* 1992. 794.

⁴¹ A Gyöngyösivel kapcsolatos további kérdéseket is a hungarica-gyűjteménnyel kapcsolatos tanulmányomban fogom tárgyalni.

⁴² *Catalogus 1738.*

⁴³ *Catalogus 1843.*

⁴⁴ Jellemző, hogy a kolozsvári példány címlapjának aljára ugyancsak bejegyezte valaki – talán még az Erdélyi Múzeum Könyvtárának könyvtárosa –, hogy „szerzője (Medgyesi Pál).”

Honnan ered hát ez az elírás, amely megjelenik magában a kötetben, majd katalógusról-katalógusra, egészen mostanáig öröklődik? Hiszen a címlapon nem szerepel a szerző neve, így azt nem írhatták el. Viszont „a címlap hátán [A1v] bibliai idézet olvasható” – jegyzi meg az RMNy vonatkozó cikke is.⁴⁵ Az viszont már természetesen indifferens volt az RMNy szerkesztősége számára, hogy mit is tartalmaz ez az idézet. Számunkra viszont ebben a citátumban rejlik a Bodley névelírásának megoldása. A címlap hátára tehát – Fülöp Nátánáelhez szóló szavait idézve – az alábbi nyomtatták:

„Janos Evang. I. Resz. az 47. versben.

JERE S-LASD MEG.”

A valóban – több korabeli könyv gyakorlatától eltérően, de azért nem szokatlanul – végig nagy betűkkel közölt, ráadásul feltűnően az oldal közepére nyomtatott idézet okozta a Bodley könyvtárosának fatális félreértését. Úgy gondolta, hogy igenis föl van tüntetve a szerző neve – ha nem a címlapon, akkor legalább is annak hátulján. Így vélte a MEG. szót a „Megyesi” rövidítésének. Talán éppen az e kötettel együtt Oxfordba hozott Medgyesi Pál-féle *Dialogvs* hatott rá.⁴⁶ Vagy rémlett neki, például a könyvetek szállító magyar peregrinus (?) elbeszéléséből, hogy ezt a művet is Medgyesi írta. Csak mire a címleírásra került a sor, e mű szerzője a 17. századi könyvtáros számára már egy „másik Megyesivé” vált. Hiszen a LASD szót a Ladislaus rövidítésének gondolta, míg a JERE S- szavakról úgy vélhette, hogy valami általa ismeretlen magyar nevet rejtnek.

Annyi viszont mind a Pre-1920 Catalogue, mind az OLIS becsületére legyen mondva, hogy amikor Medgyesi László Jere's-ként közlik a mű szerzőjét, a cím leírása után odateszik szögletes zárójelben a könyvben „eredetileg” szereplő „névrövidítést”: [signed. Jeres-Lasd. Meg.].⁴⁷ Ennek szerepeltetésével tulajdonképpen azt jelzi a katalógus, hogy mit „oldott fel” a 17. század végi könyvtáros, és mit „fordított magyarra” a 20. századi, aki ezek szerint nemcsak ismerte a magyar neveket, hanem a „latinósított” névalakot – Ladislaus – láthatóan kerülni igyekezett.

Ráadásul szemben a korábbi katalógusokkal, mind a Pre-1920 Catalogue CD-ROM-ján, mind az OLIS-ban önálló tételként helyesen szintén szerepel a címleírás. Vagyis minden bizonnyal e tétel esetében már megtörtént a revízió, melynek során nemcsak a kiadási helyet azonosították, hanem pontosan leírták a szerző nevét is. Ám véletlenül benne felejtették a katalógusban a kötetbe bejegyző könyvtárostól származó és az 1674-es katalógus óta öröklődő hibás leírást is. A Bodleian Library menségére szól, hogy fölhívja a figyelmet az ilyen típusú hibák előfordulására.⁴⁸

Az egyes tételek revízióját követő OLIS-bővítés, és ezzel párhuzamosan a még revidéátlan címleírások ideiglenes használata digitális formátumban tehát azt eredményezte, hogy jelenleg két, egy helyes és egy helytelen adat referál ugyanarra a Medgyesi-műre. Ráadásul – minden javítási és tökéletesítési kísérlet ellenére – abban is hűek maradtak a hagyományhoz, hogy az OLIS-ban és a CD-ROM-on megmaradt a Megyesi (Jere's László) névalak is. Igaz, ennél csak egy megjegyzés szerepel, mely Medgyeséhez – kizárólag a *Rövid tanítás...-hoz!* – utalja a böngészőt. (Vagyis e tekintetben az 1843-as katalógus gyakorlatát örökítették tovább.)

⁴⁵ RMNy 2487

⁴⁶ De – mint láttuk – a *Dialogvs* címlapján sem szerepel a szerző neve. Ennek címe alá azt írták, hogy „per Paulum Medgyesi, Hungarum”. Ám megjegyzendő, hogy míg a *Dialogvs*-ban -dgy-vel szerepel a könyvtárosi bejegyzés (hiszen a praefatio végén így található meg), addig a *Rövid tanítás*-ban -gy-vel. Viszont az 1674-es, majd 1738-as katalógusokban már „mindkét” vezetőknév azonos lesz: Megyesi (a Medgyesi-nél csak az utalás jele: „v” található.) Vagyis – 1843-ig – azt a névelírási variációt fogadták el, amelyre a „rövidített” MEG. utalt, nem a *Dialogvs* praefatioja végén olvasható, teljesen kiírt másik változatot.

⁴⁷ Ugyanezen rövidített „név” is megtalálható a katalógusban, mely a „Medgyesi László Jere's” címleírásához utal.

⁴⁸ L. OLIS – *Searching for Older Printed Material (Pre-1850)*. 2002.

Olyan jellegzetes példája ez a bár lassan újító, de azért elsősorban hagyományörző oxfordi mentalitásnak, illetve mindenek felett olyan csemegéje ez a magyar filológiának, hogy nem volt szíves jelezni a hibát a Bodleian Library könyvtárosainak. Így, legfeljebb, eggyel több 17. századi „szerzővel” reprezentálhatjuk magunkat Angliában.

Mindezek után már csak azt sajnálhatjuk, hogy az elmúlt három és fél évszázad oxfordi bibliotékáriusai nem ismerték jobban a „másik” Medgyesi, vagyis Pál – Oxfordban egyébként nem is létező – prédikációit. Mert akkor talán úgy vélekedhettek volna a JERE S- „rövidítésről”, hogy – a prédikátort parafrázálva – annak bizonyára „Jeremiásnak kell lennie”.

FAZAKAS GERGELY TAMÁS

Egy 18. századi magyar Londonban. Mező János neve akkor bukkan fel először, amikor Teleki Sándor grófnak ír 1750-ben és levelét úgy írja alá, mint a „Felsiges Angliai király fi Cumberlandiai Hertseg közleb udvarlo szolgaja”¹. Ez a levél beszámol a londoni földrengésről és egy másik, Angliában élő magyar sorsáról, de nem derül ki belőle, Mező hogyan került Londonba az angol királyfi szolgálatába; egy másik levél, amit Teleki Sándorhoz küld azzal, hogy azt továbbítsa báró Kemény Jánosné Teleki Annának, Mező egyik hazai patrónusának, valamilyen Debrecen-béli „szereintsét” emleget, vagyis házasság-lehetőséget, amit korábban elszalasztott.² Szó van ebben a levélben arról is, hogy Mezőre volt bízva az „Urff” tanulása, akit „Sándor Obester Uramnál” hagyott – Bécsben, vagy Hollandiában. Ez talán Teleki Anna fiára, de az is lehet, hogy az unokaöccsére vonatkozik, az utalás tárgya nem világos a szövegből. Mindenesetre Mező János tudatja, hogy szerencsésen megérkezett Londonba, ahol „tisztességes szolgálatja” van, de nem akar sokáig maradni, mivel erre „sem kedve, sem szándéka” sincs.³ Ugyanezt megírta, mint ez egy másik levélből kitűnik, Teleki Sámuel grófnak, aki alighanem fő pártfogója, hiszen a Teleki Sándornak írt levélben is az ő nevét említi, mint olyan valakiét, aki jó ismerőse, s aki róla referenciát tud adni.⁴

Mindebből még nem világos, hogyan is lett Mező a cumberlandi herceg szolgája. Ha értett a lovakhoz, akkor alighanem azért: William August nagy gondot fordított istállójára és mint egyik életrajzírójától tudjuk, 1749-ben „három híres lovat vásárolt a magyar Battyhányi marsalltól”⁵; s valószínű, hogy Mező ezzel a lóvásárlással kapcsolatban került Angliába, annál is inkább, mert már fentebb idézett levelében azt írja Teleki Annának: „elkelletet az Lovakat adnom mind”⁶. A Lambeth Palace Libraryban fennmaradt Mezőtől egy 1750-es fordítás, illetve hivatkozás arra, hogy egy beadványt, amelyben a magyar protestánsok kérik Thomas Herring canterburyi érsek segítségét, ő fordított magyarra. Ebben magát „Nobilis Hungarus Natus Debreczini”-nek nevezi, aki a cumberlandi herceg szolgája.⁷ Az viszont, hogy milyen minőségben szolgálta William Augustot, csak egy későbbi levélhez biggyesztett megjegyzésből derül ki teljes bizonyossággal: ennek az 1763-ban már angol nyelven, Thomas Secker canterburyi érsekhez írott Mező-levélnek az aláírása után ugyanis, egy másik kéz írásával ez áll: „Late Hussar to HMH Duke C.” vagyis a cumberlandi herceg „egykori huszára”⁸.

¹ *Peregrinuslevelek 1711–1750.* Szerk. HOFFMAN Gizella. Szeged, 1980. 327. /Adattár...6/

² *i. m.* 329.

³ Uo.

⁴ A másik levél címzettje Teleki Sámuelné Ötvös Mária. Az utalást illetően Teleki Sámuel „öbesterre”, lásd *i. m.* 328.

⁵ CHARTERIS, Evan: *William Augustus Duke of Cumberland and The Seven Years War.* London, é. n. 23. Itt alighanem gróf Battyhány Lajos, későbbi nádorról van szó.

⁶ *Peregrinuslevelek...* 329.

⁷ Lambeth Palace Library, MS 1122/1, fol.129

⁸ Lambeth Place Library, MS 1122/3, fol.137